

VSE BLIŽE 1WW: OBLIKOVANJE TROVEZE (CENTRALNIH SIL) IN ANTANTE: ANTANTA: VB, Francija, Rusija TROZVEZA:

Avstroogrška, Nemčija, Italija

a.) OBLIKOVANJE TROZVEZE: čas BISMARKA: 1879 Nemčija + Avstroogrška ustanovita zvezo; Nemčija hoče zavarovanje pred FRANCOSKIM REVANŠIZMOM (maščevanje za poraz v Francosko-pruski vojni). Avstroogrška tekmuje s carsko Rusijo na Balkanu. 1882 se priključiti IT >> TROZVEZA. Zveza ni trdna še posebej ne z IT, ker IRENTIZEM: težnje italijanskih politikov, da priključijo nekatera ozemlja AO: J Tirolsko, Trst, Slovensko Primorsko, Istro, Dalmacijo. Ko FAŠIZEM te težnje razširjene na celotno Sredozemlje: fašisti mislijo, da so nasledniki Rimljanov. IT pride v zvezo, ker ma probleme z VB + Francijo zaradi Sredozemlja + S Afrike.

b.) OBLIKOVANJE ANTANTE: 1894 povezava Francije (zaradi REVANŠIZMA) in Rusije (interesi v Turčiji in na Balkanu). **1904** zveza med Francijo + VB, po razrešitvi kolonialnih sporov. Francija prizna prevlado VB v Egiptu in Sudanu; VB pa privoli v francosko širjenje v Maroku >> takratni britanski kralj EDVARD VII. naklonjen Franciji + v slabih odnosih z Nemčijo (vlada njegov nečak VILJEM II.). **1907** dogovor med VB + Rusijo: prej v konflikth zaradi Perzije (Iran) in Afganistana >> se zmenjo, da gre S Iran Rusiji, J Iran in Afganistan pa VB.

c.) PREDVOJNE KRIZE: MAROŠKI KRIZI: 1905 in 1911; **IVA KRIZA:** glavni akterji so Francozi + Nemci >> rivalstvo. VILJEM II. (nemški cesar) noče, da Francija zasede Maroko. Hoče razbiti zvezo med VB in Francijo. Nemčija doseže samo to, da Francija odstopi del kongra. Francozi dobijo **PROTEKTORAT** = varstvo nad Marokom. **2GA KRIZA:** izkoristi IT; 1911 s Turčijo zasedeta otočje DODEKANEZ + ozemlje današnje Libije. IT ne uspe. **ANEKSIJSKA KRIZA + BALKANSKA VOJNA: 1. BALKAN – SOD SMODNIKA** (rečejo tko Britanci): napete razmere, ni kriv samo Balkan, ampak tudi evropske velesile: AO, Nemčija, Francija, ... **2. BALKAN PO BERLINSKEM KONGRESU** 1878: pobudnik kongresa = BISMARK: boji se krepitve Rusov na Balkanu. Rusi pridejo skor do Carigrada; v tej vojni pomaga Bolgarom, Srbom, Črnogorcem. **SKLEPI KONGRESA:** 1. Srbija, Črna Gora + Romunija dobijo neodvisnost 2. Bolgarija formalno pod Turčijo, dejansko samostojna 3. turško BIH okupira AO, ker hoče razmere uredit + preprečit konflikte 4. Bosna: kao rab novo upravo za hitrejši gospodarski razvoj; še vedno pol kolonija AO, jo izkoriščajo. 5. Turčija ma formalno še vedno Bosno + Romunijo; Makedonijo, Albanijo, Kosovo, Sandžak (mejno območje med Srbijo in Bosno). **3. ZAOSTROVANJE ODNOSOV:** med AO + kraljevino Srbijo // zadnji OBRENOVIČ, Aleksander (despotsko vladanje) ukine ustavo, nepriljubljen med ljudmi (preveč zapravlja). Poroči se z žensko sumljivega slovesa in izgubi podporo med oficirji >> 1903 ga ubijejo + žensko >> **KONEC VLADAVINE OBRENOVIČEV!!!! NOV VLADAR** = PETER KARADORDEVIČ: sprememba v srbski zunanji politiki; končana pro – avstrijska politika; Srbija ma nove zaveznike: Francija, Rusija, ki sta sovražnici AO >> spor med AO + Srbijo; AO uvede **CARINSKO VOJNO:** prepovedan izvoz in uvoz iz Srbije (prej izvoz v Avstrijo ogromen); Srbija podpira težnje J Slovanov, zlasti Srbov v AO, po osamosvojitvi. Srbija >> potencialna nevarnost za AO. **4. MLADOTURŠKA REVOLUCIJA, 1908:** Turčija v notranji krizi: pojav MLADO – TURŠKEGA GIBANJA: pripadniki hočejo izvesti reforme, uvesti demokracijo >> veliko izmed njih je nacionalisti >> ne priznavajo pravic drugim narodom. **1905** gibanje oživi zaradi vpliva dogodkov na daljnem V (Rusija vs. Japonska) **1908 vrhunec** gibanja; sultan ABDUL HAMID II. mora privoliti v določene reforme: ustavo; fevdalizma ne odpravijo. To krizo izkoristi AO + anektira Srbijo. **5. ANEKSIJSKA KRIZA 1908/09:** Avstrija si priključi BIH. Bolgarski knez FERDINAND razglasi neodvisnost Bolgarije. Aneksija BIH skoraj sproži vojno; omilijo!. V Turčiji = ob tem času revolucija, Avstrija + Nemčija sta zaveznici; Rusija = oslabiljena + nepripravljena na vojno. Aneksija sproži ogorčenje + proteste (v Turčiji) >> v Srbiji začnejo z mobilizacijo vojakov >> sledi diplomatski boj v EU. AO doseže, da Turčija prizna aneksijo BIH + dobi vojno odškodnino. Nemčija zahteva od Rusije, da prizna aneksijo + grozi z vojno v nasprotnem primeru. Rusija prizna; pod pritiskom Rusije prizna tut Srbija >> **RAZMERE SE ZAOSTRIJO 6. BALKANSKI VOJNI 1912 –13: OZADJE:** 1911 Turčija po vojni z IT izgubi današnjo LIBIJO in otočje DODEKANEZ. Poraz pokaže slabost Turčije: izkoristijo balkanske državnice >> 1912 nastane **BALKANSKA zveza:** Grčija, Bolgarija, Srbija in Črna Gora. **NJIHOV CILJ:** konec turške oblasti. Turki v vojni nimajo možnosti za obrambo, poraženi v 1vem mesecu. **KONFERENCA ZA BALKAN:** Turčija izgubi skoraj vse ozemlje na Balkanu, razen TRAKIJE (blizu Carigrada).

SRBIJA dobi po 1vi balkanski vojni Vardersko Makedonijo, S del Kosova. **GRČIJA** dobi Egejsko Makedonijo (tudi Solun). **BOLGARIJA** dobi Pirinsko Makedonijo (Strunica). Po vojni na zahtevo AO nastane KNEŽEVINA ALBANIJA: tako Srbija zgubi dostop do morja.

II. BALKANSKA VOJNA: ker Bolgarija vojna, da so doblj premax ozemlja: Bolgarija + Turčija napadeta Srbijo, Črno Goro, Romunijo in Grčijo. Slednje zmagajo. Po II. vojni se potrdijo teritorialne meritve iz I. vojne. Edino Turčija dobi Odirin ter Romunija ?Dobruđa?. >> zamere med Bolgarijo + Srbij: Srbija hoče mir, saj jo balkanske vojne izčrpajo.

POVOD: 1914: atentat na FERDINANDA II. // **VZROKI:** 1. imperializem razvitih evropskih držav 2. krize 3. Angleži hočejo ostati 1vi na morju. V trozvezo vstopita Bolgarija + Turčija. 1915 izstopi IT; K antanti pristopijo Srbija, Črna Gora, 1915 IT, 1917 ZDA, KITAJSKA, JAPONSKA, Romunija. 1917 izstopi RUSIJA. Grčija podpre antanto. Črna Gora je nevtralna.

1WW: POVOD: VZROKI: nasprotja med velesilami; po aneksiji BIH 1908 skupina oficirjev v Srbiji ustanovi tajno organizacijo **ZDRUŽITEV ALI SMRT** (Črna roka). Njeno glasilo Piemont poziva k združitvi J Slovanov pod vodstvom Srbije. Imajo stike s tajno bosansko organizacijo: **MLADA BOSNA:** v njej srbski dijaki, študentje. 1914 AO organizira vojaške vaje v Bosni ob srbski meji, v Sarajevu pride Franc FERDINAND, prestolonaslednik AO 28.06.1914. Mlada Bosna izvede atentat (1vič z bombo, neuspešno; 2gič s pištolo. Ubije GAVRILO PRINCIP, še mladoleten, ga zaprejo. Se ne ve, ali je KRALJEVINA SRBIJA odgovorna za atentat; dejstvo pa je, da ni bila pripravljena na vojno: oslabiljena že v Balkanski vojni + zaradi upora Albancev na Kosovem. ATENTAT = BIL DOBER POVOD, da je AO pritisnila na Srbijo. Vodstvo AO meni, da lahko z uspešno vojno proti Srbiji odpravi potencialno nevarnost, ki grozi: težnje po združitvi Srbov v AO. **1914 POŠLJE AO ULTIMAT:** >> SRBIJI: rok = 48 UR; v ultimatu obdolžijo Srbijo za ATENTAT + zahtevajo vrsto ukrepov; vsebina ultimata je bila namenoma takšna, da SRBIJA NE MORE sprejeti. – ODGOVOR: zahteve, da AO predstavniki sodelujejo v preiskavi o atentatu, kar za **SRBE SPORNO** >> kršitev SUVERENOSTI SRBIJE: predlog, da se preiskava prepusti mednarodnemu sodišču v HAAGU. AO nezadovoljna z odgovorom: **28. 7. 1914 napove Srbiji !!! VOJNO !!!** v nekaj dneh se spopadeta tudi ANTANTA (RUS; FR; VB) + CENTRALNE SILE (NEM; AO). IT = nevtralna. **POTEK:** v vseh državah vojna psihoza, histerija, nestrpnost do nasprotnikov. **3 GLAVNE FRONTE: 1. BALKANSKA** (AO vs. Srbija + Črna Gora) **2. ZAHODNA** (AO + NEM vs. FR + VB) **3. VZHODNA** (AO + NEM vs. RUS) **BALKANSKA FRONTA:** najprej v Srbiji. AO sprva ni uspešna >> pričakuje hitro zmago. Slovenci niso proti Srbom. AO vdere prek Drine v Srbijo; toda avgusta 1914 premagana na planini CER. Jeseni 1914 drugi prodor AO v Srbijo >> **osvojijo Beograd;** decembra 1914 **BITKA NA REKI KOLUBARI** >> AO spet pregnana iz Srbije. **ZAHODNA FRONTA:** 1905 načelnik nemškega general štaba KURT VON SCHLIEFFEN izdelal načrt za vojno na 2eh frontah > po tem načrtu naj bi nemška vojska prodrla v Francijo skozi Belgijo in Luksemburg – s tem obšla francosko obrambno črto na francosko – nemški meji. Medtem bi AO branila vzhodno fronto proti Rusiji. Nemci bi Francijo zasedli v 4-6 tednih, pol bi šli pa na vzhodno fronto. 3. avgusta Nemci vdrejo v Francijo skozi Belgijo in ne skozi Luksemburg. Nemci pol hitr napredujejo, Francozi se umikajo. V 1vih 3eh tednih pridejo skor do PARIZA. >>>> Francozom pomagajo Rusi /posredna pomoč/ RUSI avgusta 1914 vdrejo v V Prusijo (nemško ozemlje). Nemci morajo zato premestiti 1/3 enot iz Z na V fronto >> Francozi iskoristijo. **BITKA NA REKI MARNI** v začetku septembra: milijon vojakov; Nemci se morjo umaknt; bitke se nadaljujejo v shelskih jarkih. **VZHODNA FRONTA:** Rusi prodrejo v Prusijo + pomagajo Francozom > le začasni uspehi ruske vojske;; Nemci se reorganizirajo: oficir **PAUL VON HINDENBURG** postane nemški narodni heroj. konec avgusta nemška vojska v ofenzivo: **BITKA PRI TANNENBERGU** in **BITKA PRI MAZURSKIH JEZERIH.** Rusi so poraženi + majo hude izgube!! **Rusi zmagajo nad AO v GALICIJI na POLJSKEM.** Nemci pomagajo AO >> fronta se ustali!!

BISTVO POZIČIJSKE VOJNE: okopljejo jarke; pred njimi postavijo ovire – bodoče žico. Vmes = **NIKOGARŠNJA ZEMLJA:** uničena od min, granat ... **NAČIN BOJEVANJA: I. FAZA:** topniško obstreljevanje sovražnih položajev **II. FAZA:** napad pehote (ponavadi klavrn konec) **ZNAČILNOSTI:** veliko mrtvih vojakov; frontna črta se ni premikala bistveno; ni veliko žrtev med civilisti // ker izgubili veliko vojakov – hoča oba tabora pridobiti nove zaveznike >> Centralne sile majo zdej še TURČIJO (1914) in BOLGARIJO (1915). Antanta: JAPONSKA (1914), ITALIJA (1915), ROMUNIJA in PORTUGALSKA (1916); KITAJSKA, ZDA + GRČIJA (1917). Vsaka država ima svoje interese. Japonska hoče zasesti nemške postojanke na Kitajskem; Italija, prej nevtralna, izigra AO + Nemčijo >> hoče zavzeti ozemlje AO. **LONDONSKI PAKT 1915:** antanta obljubi IT velik del AO + dobi velik keša, če pride v antanto. Dobila naj bi: J TIROLSKO, GORIŠKO, TRST, KRANJSKO, Z od črte Triglav – Snežnik, ISTRO in velik del DALMACIJE. IT gre en mesec kasnej v vojno >> odpre se nova FRONTA: JZ FRONTA (ob Soči, ob Koroški in Tirolski meji) >> najpomembnejša fronta: **CILJ:** prodor do črte **DUNAJ – BUDIMPEŠTA. PRISTOP TURČIJE in BOLGARIJE:** ko Turčija v vojno, = prehod iz Črnega v Sredozemsko za ladje antante zaprt (komunikacije med Rusi & AO + Nemčijo). aprila 1915 hoče antanta deblokirati ti 2 ožini >>

Britanci, Francozi, Avstralci, Novozelanci >> imenujejo **DARDANELSKA OPERACIJA**. Načrt naredi WINSTON CHURCHILL >> neuspešna operacija. Turki jih razbijejo z ladjami + podmornicami **LETO 1916 ZAHODNA FRONTO: BITKA ZA VERDUN** ob francosko – nemški meji >> Nemci hočejo prodreti, neuspešni >> ta bitka simbol za nesmiselno ubijanje > pade milijon vojakov **BITKA OB REKI SOMA** pade veliko vojakov; Britanci dajo pobudi, vendar malo napredujejo. 1VIČ uporabijo BRITANCI **TANKE**, Nemci prvič uporabijo **BOJNI PLIN** v Flandriji. **ODPRTJE**: jeseni 1915 AO –NEMŠKA ofenziva na Srbijo >> pridružijo se Bolgari. Srbija nima možnosti, vendar ne kapitulira >> Srbi se s kraljem + z vlado umaknejo preko Kosova, Črne Gore, Albanije do Jadranske obale . Antantne ladje jih prepeljejo na KRF in pol na Solunsko fronto. Na tej fronti se bojujejo še Britanci, Francozi, Grki in prostovoljci, ki so sestavljali JUGOSLOVANSKO PROSTOVOLJNO DEVIZIJO (tudi Slovenci, ki jih zajeli Rusi). Do septembra 1918 ni vidnih premikov na tej fronti.

ZDA V VOJNO ZNAČILNOST 1WW = da ni bilo večjih pomorskih bitk + spopadov; ker nemška mornarica blokirana. **BITKA PRI JUTLANDU** v ožini med Dansko in Norveško. Več izgub majo Britanci >> ni sprememb na morju, nemške ladje še zmer blokirane. **PODMORNIŠKA VOJNA** >> Nemci hočejo spremembe /zahrbna vojna, ker niso mogli izslediti podmornic/ >> ker potaplja civilne in potniške ladje z ameriški državljani, gre v vojno tut ZDA >> dobro za antanto, ker več sredstev + ZDA vstopi tudi zaradi Rusov.

IZSTOP RUSIJE MARČNA REVOLUCIJA VZROKI: nezadovoljstvo s carjem NIKOLAJEM II. >> ni bil kos zahtevam položaja; poimenuje se za vrhovnega vojaškega poveljnika (ljudje krivijo njega + ženo za vojaške poraze); nezadovoljstvo z razkošjem, v katerem živi car, ker v državi pomanjkanje; VPLIVI na carja: RASPUTIN: zdravilec; edini sin carja Aleksej ma hemofilijo, zato je skos ob carici. 1916: usmrtijo Rasputina?; nezadovoljstvo zaradi vojne in neuspehov v njej >> veliko žrtev + malo napredka; pomanjkanje, lakota, cene se višajo, plače nižajo. Vse skup povzroči **DEMONSTRACIJE**, ki prerastejo v **REVOLUCIJO**; Nikolaj odstopi / **ABDICIRA** : odreče se prestolu. Družina izgubi prestol, oblast prevzame začasna vlada. Vlada hoče izstopiti iz vojne, ne sme, ker antanta grozi, da jo v tem primeru napadejo. Ker izstop Rusije samo še vprašanje časa, vstopijo v vojno ZDA. **APRIL 1917** iz Švice se vrne **LENIN** (prej bil v izgnanstvu): njegovo vrnitev financirajo + načrtujejo Nemci >> vejo, da bo sprožil revolucijo + nakopal težave Rusiji, zaradi česar Rusija ne bo mogla sodelovati v vojni. **APRILSKE TEZE** (obljube, zahteve) objavi ko pride v Rusijo; tovarne delavcem, zemljo tistim, ki jo obdelujejo, odprava pomanjkanja >> bolševiki delujejo proti začasni vladi; organizacija lastnih **ORGANOV OBLASTI = SOVJETOV** (svet); V vsaki tovarni je bil 1 sovjet/delavski svet >> hierarhično urejeno; **NAJVIŠJI: PETERBURŠKI SOVJET**: enakovreden takratni začasni vladi >> **PRIDE DO 2VOVLADJA**, bolševiki proti začasni vladi + očitajo napake + PRIPRAVLJAJO REVOLUCIJO. **REVOLUCIJA**: jeseni: medtem ko se revolucija pripravlja = Lenin na Finskem; Revolucijo načrtoval TROCKI; organizirali + načrtovali so jo bolševiki >> zasedli **ZIMSKI DVOREC**, pomagala ladja AVRORA. Večino članov začasne vlade ubijejo, voditelj KERENSKI uspe pobegniti. Bolševiki dobijo oblast v PETERSBURGU. Za popolno oblast morajo pridobiti ljudi + izstopiti iz vojne. **1917 RUSIJA PODPIŠE PREMIRJE. BREST LITOVSKI SPORAZUM Z NEMCIJO: 1918** veliko izgubi: ½ industrije + 173 obdelovalnih površin ...